DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

2021 KOVO 20 D. NR. 11 (22)

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Atminties rakštys

efoto.lt nuotr.

Rašytojas – toks padaras, kurio karantinas lyg ir neturėtų pribaigti. Sėdi sau užsidaręs ir rašo, ir kas jam... juk nelakstys laukais ar gatvėmis su popieriaus lapais ar įjungtu kompiuteriu, ieškodamas įkvėpimo. O kad nepabus apsuptas trumpos šlovės ir garbės akimirkos, tarkim, bibliotekos surengtame susitikime su dideliais ar mažais skaitytojais – ištvers. Nepasius.

Ir vis dėlto... pasiilgau aš tų susitikimų. Gyvų, ne virtualių. Kai matai akis ir veidus, girdi krebždenimą, nedrąsų kostelėjimą, replikas, netgi nenuoramų keliamą šurmulį ir triukšmą. Susitikimų, vadinamų be galo įvairiai – projektais, literatūrinėmis valandėlėmis, emocinio intelekto lavinimo ar estetinės raiškos pamokomis, skaitymo skatinimo programomis, kūrybinėmis dirbtuvėmis ar netgi literatūrinėmis išpažintimis.

Kaip pavadinsi – nepagadinsi, nes tokių susitikimų esmė paprasta ir gili. Nes kalbamės apie knygas. Apie poreikį skaityti. Apie literatūrą kaip terapiją, saviraišką, estetinę tikrovę, pagaliau – meną. Apie literatūros laikinumą ir amžinumą. Knygas, kurių neįmanoma pamiršti. Kurias pamiršti dar jų iki galo neperskaitęs. Knygas, kurios žeidžia ir kurios gydo. Kurios dalyvauja politikoje ir kurios nedalyvauja. Kovoja už laisvę ir nekovoja. Kurios yra įrankiai ir kurios yra tikslas.

Lietuvos leidėjams ir internetiniams knygynams šis karantinas buvo netgi dėkingas – teko išgirsti malonią žinią, kad Lietuvos skaitytojai dar niekados tiek daug neskaitė, niekados dar nebuvo taip domimasi skaitymu ir tiek nupirkta knygų. Žinia iš tiesų glostanti širdį, bet... galbūt entuziazmas kiek sumažėtų, patyrinėjus, kokias gi knygas skaito lietuviai. Žinoma, sunku tikėtis, kad į pirmąsias pozicijas iškoptų Platono veikalai (nors lietuvių kalba Platono turime pavydėtinai daug!). To nė nereikia. Bet vis dėlto gaila, kad neprisimename daugelio puikių klasikos knygų, išlaikiusių laiko egzaminą ir nepraradusių savo meninės vertės. Arba geros poezijos, kuri apskritai darosi elitine literatūros rūšimi (aristokratų pomėgiu).

Nekritikuoju populiariosios literatūros – jos esama tikrai geros, ir man ne viena šios sritis knyga suteikė nemenką skaitymo džiaugsmą (tarkim, detektyvai). Vadinčiau tai „godžiuoju skaitymu", kai įtraukia siužetas, įvykio dramatizmas, kulminacija. Kai rūpi sužinoti, kas nutiko personažui ir kaip iš keblios padėties išsisuks seklys (ir autorius). Bet ilgainiui pastebėjau, kad darosi vis sunkiau atsiminti jų siužetus ir personažus. Ir autorius. Ir kartais netgi apima pyktis – ką aš čia skaičiau, jei skaitymo metu ištirpo laikas, o nieko daugiau neliko?

Taigi reikia ir literatūros, kurią skaityti nebūtų lengva ir smagu. Kad ištirpusiame laike liktų kažkas svaraus. Kad atmintyje liktų, tarkim, skaudi rakštis. Geriau ji, negu nieko.

Renata Šerelytė

Sapnų žmogus

nuo frontonų virsta skulptūros
dūžta molis ir marmuras
skyla sausros nulaižyti paviršiai

tuščia skaistu
skaistykla, skaitykla, miesto griaučiai – pauzė –
nė vieno žmogaus
tik gyvačių išnaros ir avietynai
pagrindinėj aikštėj
dar čiurlena vos gyvas fontanas
aptūptas nebaikščių kuosų

vėjas varto knygų lapus
glosto bergždžią filosofijos vadovėlį –
prarastas laikas – tolima nepagaunama realybė

taip silpna vieniša gera

Alvydas Šlepikas

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo" priedui „Kultūra", projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvybės puoselėjimas pasaulyje"

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Atminties rakštys • **2-as psl. Astrida Petraitytė.** Širdingieji Vaižganto šeimos reikalai (2) • **3-as psl. Janina Survilaitė.** Janui Peteriui Locheriui atminti • **4-as psl. Erika Drungytė.** Keturi eilėraščiai • **5-as psl. Algis Vaškevičius.** Parodoje „Begalybės link" – dar nematyti Kazio Varnelio piešiniai ir eskizai • **6-as psl. Audronė Girdzijauskaitė.** Atminties šuliniai (5). Ištrauka iš prisiminimų knygos • **7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** Kino pavasaris 2021 • **8-as psl. Renata Šerelytė.** Krėsle su detektyvu. Apie mistikos spąstus.

Kitame numeryje: Henriko Nagio paukštis – aitvaras • Krėsle su detektyvu: šiurpūs ir intriguojantys medicininiai trileriai

Redaguoja **Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com** • Maketuoja **Jonas Kuprys**

Širdingieji Vaižganto šeimos reikalai (2)

Astrida Petraitytė

Tęsinys. Pradžia 2021 m. kovo 13 d. ,,Kultūroje"

Barbora Mėginaitė-Lesauskienė (1896–1975). Kaip ir sesuo Bronė, gimė Kunigiškių kaime. Pirmo pasaulinio karo metu mokėsi Lietuvių mergaičių gimnazijoje Voroneže, 1918 m. grįžo į Lietuvą. Baigusi ,,Saulės" mokytojų seminariją Kaune, mokytojavo Nemunėlio Radviliškyje. 1924 m., pakviesta sesers, nuvyko į Romą, įsidarbino Lietuvos pasiuntinybėje. Italijoje susipažino ir susižadėjo su karininku Pranu Lesauskiu; Tumas juos Palangoje sutuokė 1928 rugpjūtį. 1930 04 19 gimė sūnus Vytautas. 1931 m. šeima nutarė įsikurti Lietuvoje, laikinai gyveno Klimų viloje (tenka pridurti: daugiausia tik Barbora su sūneliu, vyrui esant ilgose komandiruotėse užsienyje). 1938 m. baigta statyti ir jų vila, sovietmečiu nacionalizuota, buvusiems savininkams paliekant nedidelę dalį. ,,Karo metu baigė buhalterių kursus, dirbo buhaltere" (p. 34).

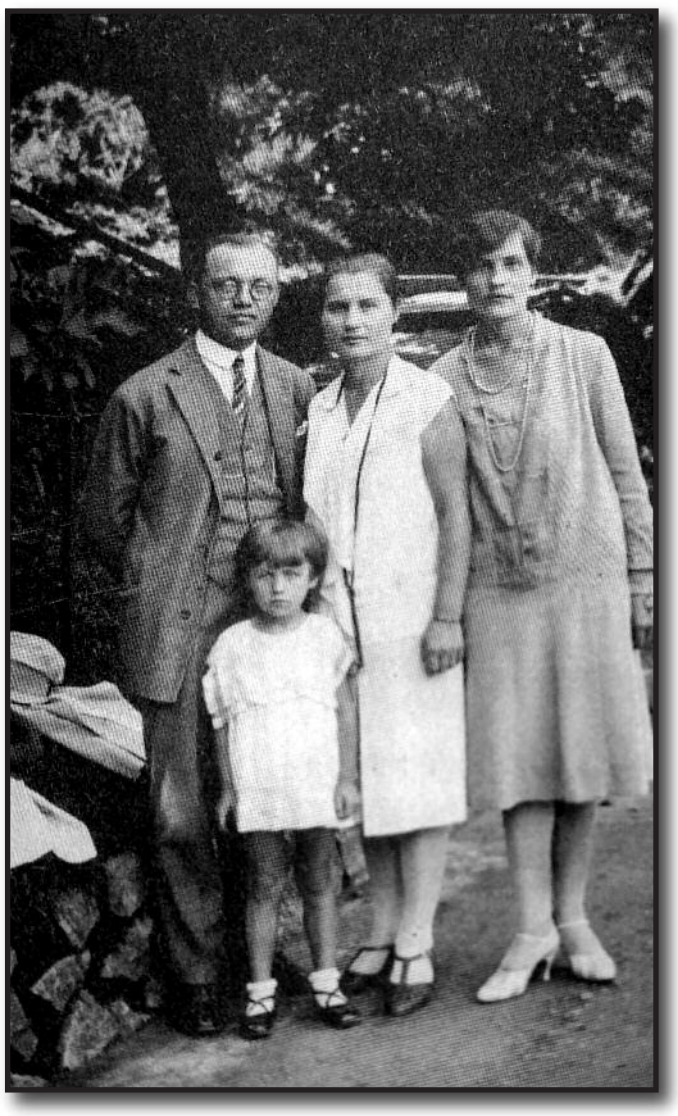

Iš kairės: Petras Klimas, Eglė Klimaitė, Bronė Klimienė, Barbora Mėginaitė Bjarice. Vaivos ir Vitos Lesauskaičių archyvas

Pranas Lesauskis (1900–1942). 1920 m. įstojo į Lietuvos kariuomenę, 1921 m. baigė karo mokyklą, nuo 1927 m. studijavo fiziką Lietuvos universitete, studijas tęsė Turino artilerijos mokykloje. 1930 m. (jau, žinome, kaip šeimos žmogus) Romos universitete įgijo matematikos mokslų daktaro laipsnį. Darbo reikalais daug keliavo, mokėjo keletą užsienio kalbų. 1936–1940 – Krašto apsaugos ministerijos Ginklavimosi valdybos viršininkas. 1941 m. pradžioje sovietų įkalintas Kauno kalėjime, vėliau pateko į Gorkio srities lagerį, ten mirė 1942 11 27, taip ,,nutraukdamas" paskirtąją aštuonių metų lagerio ir ketverių metų tremties bausmę. Iki sovietmečio paskelbė nemažai mokslinių straipsnių ir veikalų (ginklavimosi ir pan. klausimai).

Pristatomi ir Klimų vaikai (gyvenę Prancūzijoje) **Eglė Klimaitė-Fourier Ruelle** (1922–2008) ir **Petras Klimas jaunesnysis** (1930–2019) bei Lietuvoje su tėvais likęs **Vytautas Lesauskis** (1930–2015), tapęs fizikos ir matematikos daktaru, Vilniaus inžinerinio instituto docentu, Mokslų akademijos Fizikos instituto vyr. moksliniu bendradarbiu. Laiškus ir jiems, dar kūdikiams, Vaižgantas žaismingai yra rašęs, o keliametė Eglutė ,,bočeliui" irgi siuntė dar nemiklai parašytas žinutes. Mums svarbu: ,,Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, Klimas jaunesnysis 1992 m. paskirtas Lietuvos ambasados Prancūzijoje antruoju sekretoriumi-konsulu, būtent jis atvežė į Lietuvą tėvo surinktus Tumo laiškus ir buvo leidinio Laiškai Klimams rengėjas" (p. 34).

✷

Leidinį rengėjos įvardijo citata iš Tumo laiško – jo pageidavimu, kad nebūtų rašoma oficialiai ir iš priedermės.

Klimų vila „Eglutė" Kaune

Dukterėčias Bronę ir Barborą/Barbę Tumas išskiria iš visos giminės, jas su antrosiomis pusėmis, atžalomis laiko savo šeima. Jau Klimui rašys: ,,Jūs gi – mano vaikai, kitų man nėra" (p. 122).

Manau, daugelis iš mūsų rašytoją Vaižgantą, kunigą Tumą pažins naujai, pajus ,,gyvai" šią tikrai ne drungną asmenybę.

Beje, pirmuosiuose Tumo ir dukterėčių Mėginaičių laiškuose aptinkame ir 1919–1920 m. kovų dėl Nepriklausomybės atgarsius, o rengėjų istoriniai patikslinimai prasmingi, pvz.: ,,Nepriklausomybės kovų metu per Kupiškio-Utenos operaciją ([1919 m.] gegužės-birželio mėn.) Lietuvos kariuomenė išlaisvino Panevėžį, Anykščius, Uteną, Kupiškį ir aplinkinius miestelius" (p. 41).

Bronei laiške 1919 rugpjūtį pasišaipius: ,,Delegacija Paryžiuje, rodos, linksmai gyvena" (p. 45), rengėjos vertai mums išnašoje primena, kad Paryžiaus taikos konferencijoje dalyvavo lietuvių delegacija, vadovaujama Augustino Voldemaro.

Rusiški žodeliai ar ištisi sakiniai, galima numanyti, šmaikštaujant įterpiami (ir Tumo, ir dukterėčių), tačiau kartu mums paliudijamas Lietuvai tekęs carinės rusifikacijos ,,paveldas".

Net jei laiškuose kalbama ne tiesiogiai apie asmeninius reikalus, jie iš tiesų panardina į emocionalius ,,šeimyninius" santykius. Regime, kad ir sąmoningu apsisprendimu, pasirinkimu susidaro šis šeimyninis ,,inteligentų" tandemas; su kitais giminėmis Vaižgantas tokio ryšio nejaučia, dar ir pabamba, kad jie tik pinigų prašą. Prisipažindamas laiške, kad nervino į svečius užsukę giminaičiai kaimiečiai (,,lėtas valgymas ir palikiojimas – viskas nervino"), atsidūsta, kažin ar labai atgailaudamas: ,,Oi, kaip mano, miestelėno, nuo kaimo nutolta" (p. 121). Bet, matyt, žaismingumo dėlei kartkartėmis Tumas savo dukterėčioms rašo jų ,,kaimiškąja" tarme: ,,Brone, žiūrėk, kū aš Tou pasakysiu" (p. 263)... Arba Barborai: ,,Klousi, kadel aš neberošus. Ė kūg berašysi, kad nieka nemočija" (p 450).

Žinomas Vaižganto dosnumas giminėms, vaikus ir jaunuolius prisiimant įnamiais, leidžiant į mokslus – štai besiruošianti tekėti Barbora perspėjama: ,,reiktų dar Pranui išaiškinti, kad aš negalėsiu palengvinti Jūsų gyvenimo, nes ant savęs turiu – devynetą moksleivių" (p. 496). Laiškuose vieni įnamiai minimi palankiai (dėl gabumo, stropumo), kiti ir kritiškai (dėl ,,vėjų galvoj").

Tačiau, regime, Vaižgantas toli gražu nesišvaisto pinigais neskaičiuodamas – jo ,,buhalterija" santykiuose net su šiais artimaisiais gana smulkmeniška, jis pateikia ir išlaidų jų labui ataskaitas, ir pats stengiasi kruopščiai padengti dėl jo patirtus nuostolius.

Tumas nekart save laiškuose apibūdina – gal rimtai, gal ir su ironija. Jį ,,Dievas padarė sangviniką" (p. 97). ,,Sangviniškumą" liudija ir nereti pasidžiaugimai, kad einąs kasdien (vasarą) į Nemuną maudytis, o Palangoje atostogaujant į Baltijos jūrą lendąs nuogutėlis. Savo, apkūnoko, nuotrauką siųsdamas prirašo: ,,O dar kai-kas skundžias, jog Lietuvoje bloga gyventi!.." (p. 98).

Nekart prieš mūsų akis atsiveria koks nors Kauno kampelis. Net miela dar 1919 m. (kai mūsų Laikinojoj sostinėj arkliais kinkytos konkės važinėjo, gatvės toli gražu neblizgėjo švara ir modernioji mūro architektūra buvo tik užuomazgoje) ,,išgirsti" Bronės džiaugsmo proveržį: ,,Iš mano langų – visas Kauno miestas su Nemunu, o po langais – sodas su lakštingalėms. Gražumėlis ne šio svietelio! Tokio reginio vargu kur nors Švedijoj ar Danijoj galima rasti" (p. 40).

Nukelta į 8 psl.

Bronė Klimienė, Eglė Klimaitė, 1933, KTUB

Janui Peteriui Locheriui atminti

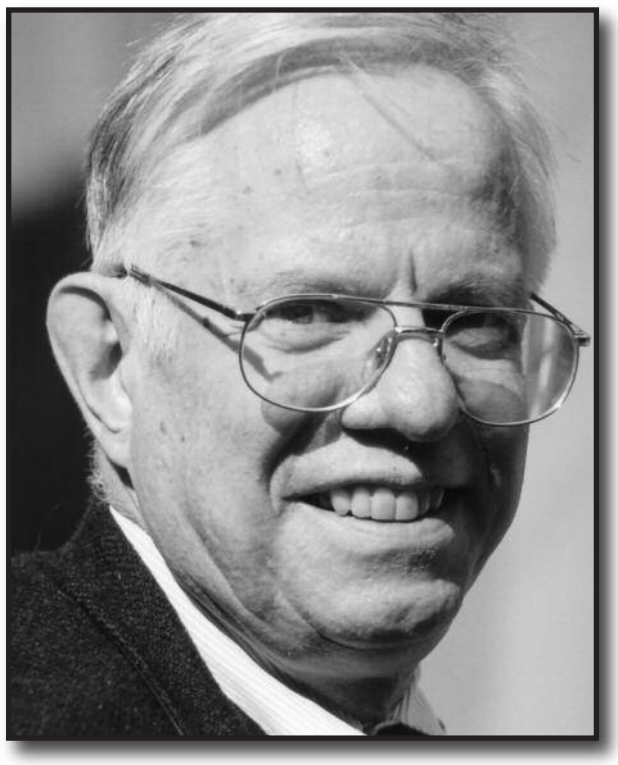

Jan Peter Locher

Janina Survilaitė

2021 m. sausio 23 d. mirė Berno universiteto profesorius, ilgametis slavistikos-baltistikos katedros vedėjas Janas Peteris Locheris. Profesorius nuėjo ilgą, reikšmingą ir produktyvų filologo-kalbotyrininko mokslininko kelią, o jo įnašas į lyginamosios slavų-germanų-baltų kalbotyros tyrinėjimo mokslus – tiesiog neįkainojamas.

Profesorius gimė 1934 m. Šveicarijoje, prahietės čekės ir berniečio šveicaro šeimoje. Nuo mažumės tobulai išmoko abi tėvų gimtąsias – čekų ir vokiečių – kalbas. Baigęs Berno universitetą, profesoriaudamas Neuchatelio ir Berno universitetuose, J. P. Locheris parengė daug slavistikos-baltistikos specialistų. Pedagoginį darbą derindamas su moksliniu, profesorius artimai bendravo su žymiais šios srities mokslininkais. Savo studijose JAV, Philadelphijoje, pas prof. Salį ir prof. A. Senną, Liude pas prof. Draviną, Stokholme – pas prof. V. V. Ivanovą, Vilniuje pas prof. J. Lebedį gilino ir plėtė savo mokslinių žinių akiratį ir kokybę. Jis buvo daugelio pasaulinių kalbininkų simpoziumų ir konferencijų (New Yorko, Paryžiaus, Londono, Varšuvos, Prahos, Frankfurto) lektorius ir organizatorius.

Lietuviams kalbininkams žinomas kaip senosios lietuvių raštijos (Bretkūno, Kuršaičio, Daukanto, Daukšos) kalbos ir kūrybos tyrinėtojas, senosios bei dabartinės lietuvių literatūros žinovas ir populiarintojas Vakaruose. Gerai žinodamas ir brangindamas Lietuvos istoriją, Profesorius sakydavo: „Seną ir unikalią savo istoriją turinti Europos šiaurės rytų šalis Lietuva turi savo istorija didžiuotis, kurti išskirtinę literatūrą ir teisėtai stovėti priešakinėse pasaulinės literatūros gretose".

Lietuvos literatūros istorijoje jis sakėsi randantis visas politines žmogaus likimus sulaužusias temas: partizaninę, kalinių, tremtinių, okupuotų ir nuo okupacijos prievarta pasitraukusiųjų. Atrodo, kad dar ko nors daugiau ieškoti Lietuvos rašytojams nėra jokio reikalo. „Tik rašykite ir stebinkite pasaulį tuo, ką turite savo istorijoje!"

Man asmeniškai su Profesoriumi teko bendradarbiauti tris dešimtmečius, ypač tada, kai senosios išeivijos kartos buvau išrinkta ŠLB valdybos pirmininke. Bendruomenėje pravedėme daug reikšmingų renginių, organizavome, kad į Berno ir Ciuricho universitetus atvyktų ir su Vakarų studentų auditorija galėtų susitikti Lietuvoje mylimi ir gerbiami rašytojai.

Iš Sigito Gedos prisiminimų

Atgimus Lietuvai, prof. J. P. Locheris 1999 m. žiemos semestro paskaitoms suformulavo paskaitų ciklą tema „Europa lietuvių literatūros požiūriu" ir pasikvietė rašytoją Sigitą Gedą, kurio pragyvenimu ir buitimi porą mėnesių rūpinosi visa bendruomenės valdyba. Puikias gyvenimo ir kūrybos sąlygas poetui padovanojo pats ŠLB pirmininkas dr. V. Dargužas. Tuo metu Šveicarijos visuomenė jau žinojo apie „naują" žemėlapyje atsiradusią šalį – Lietuvą, reikėjo tik pažinti jos unikalią kultūrą, tai, ką senoji karta iki mirties laikė prioritetu. S. Geda irgi turėjo tokį tikslą, nors vilties, kad ką nors ypatingo nuveiks, buvo nedaug: „Bijojau, kad ir paskaitos Berno universiteto studentams furoro nesukels..."

Savo laiške, man rengiant knygos *„Lietuvos rašytojų takais Šveicarijoje" skyrių „Po 1990-jų metų"*, 2008-09-09 d. laiške, siųstame man į Ciurichą, poetas rašė:

„... buvau VU (1966) penktakursis, kai žurnale „Pergalė" (dabar „Metai") pasirodė mano poema apie kunigą ir poetą Antaną Drazdauską , žmonių pramintą Strazdeliu, – „Strazdas". Tada iš savo profesorius Jurgio Lebedžio, savo „globėjo ir užtarėjo" išgirdau, kad šiuo mano kūriniu susidomėjo Berno universiteto dėstytojas slavistas ir baltistas Jan Peter Locher. Po daugel metų, jau tada, kai Lietuva buvo nepriklausoma, sulaukiau profesoriaus skambučio...

Turiu prisipažinti, nei maironiškos, nei tos, kurią vėliau apdainavo Balys Sruoga ir Salomėja Nėris, Šveicarijos jau neradau...

Taigi nuo romantikų ir neoromantikų pavaizduotos Šveicarijos mano sąmonė „persiorientavo" į kasdieniškąžmonių ir darbų šalį...Atgautoji mūsų nepriklausomybė suteikė laimės įsileisti ir prigydyti savo širdyje bei mintyse platų Europos žemėlapį.

... Mano pirmoji paskaita? Dievai žino! Kalbėjau daug...Žinojau, kad lituanistų grupei nedidelį kursą iš lietuvių prozos skaito prof. Loheris. Pavyzdžiui, iš Juozo Apučio ir Ričardo Gavelio prozos, Justino Marcinkevičiaus ir A. Kalanavičiaus poezijos. Aš pasirinkau Maironį, Kossu-Aleksandriškį, Juozą Baltušį, Joną Meką ir Juditą Vaičiūnaitę... Ant kokio siūlo suvėriau šiuos karolius? Ne man spręsti. Koks nors „labai gerai" ar „labai įdomu" tokiais atvejais ir iš mandagumo pasakomas..."

Artimiau bendraujant, prof. Locheris apie S. Gedos kūrinį „Strazdas" visada atsiliepdavo kaip apie genialios idėjos ir drąsos kūrinį: sovietinio režimo metais nupieštas neeilinio Lietuvos kunigo poeto paveikslas negalėjo nesusilaukti pozityvaus atgarsio ir įvertinimo Vakarų Europoje, neutralios Šveicarijos sostinės universitete.

1995 m. profesoriaus Locherio studentas šveicaras Christophas Zürcheris (gim. 1964) Berno universitete apgynė vokiečių kalba parašytą disertaciją *„Lietuvių avangardo pavasaris"*, kurioje išanalizavo lietuvių avangardo, 1928 m. susibūrusio į keturvėjininkų sąjūdį, poeziją, analizės objektu pasirinkdamas poetus Kazį Binkį, Juozą Žengę-Žlabį ir Juozą Tysliavą. Pasiteiravus, kodėl profesorius savo studentui pasiūlė pasirinkti lietuvių keturvėjininkų kūrybinę idėją, juk įsigyventi į svetimą kalbą ir kultūrą nėra lengva, profesorius visada maloniai paaiškindavo:

„Monografijos apie šių keturvėjininkų kūrybos analizę net ir su padidinamuoju stiklu ieškodamas, nerasi nei Europoje, nei Amerikoje, nepaisant ten įsikūrusios stipriausios lietuvių egzilio diasporos, nebus ir bent jau artimiausiu metu apeita kritikų, vertinančių šio šimtmečio lietuvių literatūrą. Taip vertinti monografiją mus įgalina šie jos bruožai: įvedant skaitytoją į naują aplinką būtina, o monografijoje ir pateikta išsami kultūrologinės ir politinės situacijos analizė, pasižyminti Zürcherio imanentinio tyrinėjimo kokybe per jų kūrinių diskursus. Zürcherio veikalas aiškiai atskleidžia, kaip intensyviai „Keturių vėjų" atstovų poetine patirtimi pasinaudojo septintojo, aštuntojo ir netgi devintojo dešimtmečių lietuvių literatūra: su neslepiama nuostaba konstatuojame, kad tai geriausių jos atstovų kūrinių forma (p. 12.) ....

Monografija „Lietuviško avangardo pavasaris" 1998 m. buvo išversta į lietuvių kalbą. Tuo pasirūpino Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, o man su senąja karta teko garbė Berne organizuoti knygos pristatymą ŠLB nariams ir šveicarų visuomenei, dalyvaujant Ch. Zürcheriui ir prof. Locheriui.

Autorius Ch. Zürcheris prisimena: „*Kai aš 1991-ųjų vasarą, prieš pat rugpjūčio pučą, atvykau į Vilnių, tada Vakarų Europoje buvo mažai žmonių, kurie būtų domėjęsi Baltijos šalimis... Šveicarui tyrinėti lietuvių avangardą reiškia kartu pasinerti į svetimą aplinką, ją suprasti ir sugebėti priprasti prie svetimo požiūrio į pasaulį... Skamba patraukliai, tačiau kartu – ir provokuojančiai..."*

2004 m. rudenį profesorius paprašė manęs (tada buvau ŠLB valdybos pirmininkė) surasti butą ir pagloboti iš Lietuvos į Ciuricho universitetą žiemos sesijai atvykstančią Vilniaus Riomerio universiteto docentę dr. Laimą Stonienę, turinčią užsienio kalbų dėstymo metodikos daktaro laipsnį, apsigintą Maskvos Užsienio kalbų institute. Jos tema – „Gramatikos minimumas studijuojantiems vokiečių kalbą, kaip specialybę. Pradinis etapas".

Dr. L. Stonienė pateikė pluoštelį gyvų prisiminimų

... Vokiečių kalbos mokytojams ir vadovėlių sudarytojams svarbu žinoti, kokią mokomąją medžiagą pateikti mokiniui pirmiausia, kad vėliau koncentriškai ji būtų papildoma ir lengviau įsisavinama. Tai dažniausiai kalboje vartojama leksika ir gramatiniai reiškiniai. Aš domėjausi, kaip dažnuminis principas veikia sintaksėje, kaip, vertinant pagal dažnuminį kriterijų, reitinguojasi sakinių modeliai. Mano tikslas buvo atrinkti pačius populiariausius, kad galima būtų juos pateikti mokiniui pačioje mokymo pradžioje. Prof. Locherį kaip tik patraukė mano disertacijos tema, nes sintaksėje tokie tyrimai dar nebuvo daryti.

Nukelta į 4 psl.

Perpetua Dumšienė ir Jan Peter Locher prie Antano Kalanavičiaus kapo

Janui Peteriui Locheriui atminti

Atkelta iš 3 psl.

Prieš atvykstant dėstyti universitete lietuvių filologams, su Profesoriumi susirašinėjome. Nustebino Profesoriaus suinteresuotumas: kai jis Lietuvos Aukštojo mokslo ministerijos paprašė atsiųsti dėstytoją, kurio lietuvių kalba būtų gimtoji. Profesorius ruošėsi išeiti į pensiją, o Berno universitetas, pasikeitus rektoriui, išvis atsisakė lietuvių ir rusų kalbų. Profesorius surado man vietą (tiesa, tik vienam semestrui) Ciuricho universitete Senųjų kalbų katedroje, kurios vadovas tada buvo prof. dr. George Dunkel, ir pats dėstė lietuvių kalbą, jos išmokęs JAV pas prof. A. Salį, kuo labai didžiavosi.

Prof. Locherio kvietimu lankiausi Bern, jo privačiuose namuose, kur darbo kambaryje knygos krūvomis gulėjo ant grindų, o jis pats sudarė keistoko ir gan sunkaus charakterio žmogaus įspūdį. Daug kalbėjome (vokiškai, nors jis puikiai kalbėjo lietuviškai), pasakojo apie draugus Lietuvoje, sakėsi mylįs Lietuvą ir kone kasmet į ją nuskrenda. Apie Lietuvą žinojo tiek daug, kad gėdijausi tiek mažai pažįstanti savo kraštą. Puikiai išmanė Lietuvos istoriją ir geografiją, nepaprastai gyrė lietuvių literatūrą. Širdis tirpo iš pasididžiavimo, kai jis tvirtino lietuvių rašytojus esant stipriausius Europoje.

2005 m. kartu dalyvavome konferencijoje Ciuricho universitete, kur daug pranešimų darė slavistai. Pabaigoje įstojo kalbėti prof.Locheris ir... visus nustelbė savo erudicija. Jis atmintinai citavo Latvijos aukštųjų ir vidurinių mokyklų programas!... Stebino, kad čekų kilmės šveicaras perprato rytų Europos mokymo sistemas geriau, nei pranešimus darę tų šalių aukštųjų mokyklų atstovai.

Kadangi studijuojantiems senąsias kalbas (ir ne tik (?) lietuvių kalbą kaip discipliną dėstė pats prof. G. Dunkel, man teko tik fakultatyvios kalbos pratybos norintiems. Tarp jų buvo du studentai, labai besigilinantys į archaiškas kalbas, kiti – ko gero iš pragmatiškesnių sumetimų, vieno doktoranto draugė buvo lietuvaitė... Pamažu grupė mažėjo, entuziazmas mokytis tokios sunkios kalbos blėso, bet semestrą užbaigėme nesubyrėję ir atšventėme pabaigtuves studentų bendrabutyje vaišindamiesi lietuviškais balandėliais...»

2007 m. lapkričio mėnesį prof. Locherio studentas Markus Roduneris (gim. 1967), vedęs lietuvaitę ir pasilikęs gyventi Lietuvoje, Šiauliuose organizavo renginį *„Europos literatūros dienos. Prozos ruduo”*. Abu su Profesoriumi toje iškilmingoje šventėje-festivalyje buvome pakviesti dalyvauti. Tų metų pavasarį „Tyto albos” leidykla išleido mano romaną Vila „Edelveisas”, labai sudominusį ir skaitytojus, ir literatūros kritikus. Visą kelią Profesorius kalbėjo apie mano naująjį romaną, kurį jau buvo su džiaugsmu perskaitęs. „Tai nepaprastai jaudinanti senatvės išgyvenimų tema mūsų modernėjančiame pasaulyje, kurios negalime apeiti.”

Profesoriaus nuomonė nebuvo pasikeitusi ir po 13 metų, kai režisierius A. Puipa mano kūrybos motyvais sukūrė vaizdingą pilnametražį meninį filmą „Edeno sodas”.

Didžiojo pasaulio Baltisto, profesoriaus **Jano Peterio Locherio** atminimas amžinai liks gyvas visų Jį pažinojusių širdyse.

efoto.lt nuotr.

Erika Drungytė Keturi eilėraščiai

***

gal dar suspėsiu šitame eilėrašty įrėmint
didžiulę puokštę švelniai gelstančių kačiukų
iš tavo rankų iš pūgos vasario
staiga išnirusią lyg laiškas kuriame sugulę
visi kadaise nutylėti sakiniai
kiekvienas pumpuras dabar man tavo pirštų pagalvėlės
ant nugaros vedžiojančios japonų rašmenis tarsi teptukai
suvilgyti tušu ir baltą mano odą
išmargina lėtai – vatašiva anatano mmmm... geiša des
ir mano sodo apsnigtoj magnolijoj rausvi svirbeliai
tai ta vyšnia tas grožio medis visas iš poezijos
aš net jaučiu keistoką salsvą kvapą
aš net žinau ką tu dabar toli toli galvoji
kai mano kambary tamsa įrėmina žėruojančias
akis žarijų smilkalų viršūnėse
kai ilgos virtinės maldų į dangų kyla apsivydamos
šakas didžiulės puokštės švelniai gelstančių kačiukų

***

Ruduo yra šešėliai ir delčia
Kas naktį besiniaukianti, lyg žįstų
Jos pieną pasitraukiantys iš čia,
Tu jų dvelkimą lėtą atpažįsti.
Kiek drumzlino vandens, rausvų plaukų,
Nuo miško iki parko išblaškytų,
Ir vėjo genamų ant tų laukų,
Kurie jau atviri visiems, kas beužklystų.
Vorų tinklai, nubrizgę ir tušti,
Plevena tarsi šokį gervių atkartotų.
Bet gal tai tu man šitą liūdesį kuždi,
Stebėdamas, kaip švelniai dangum slysta luotai

***

kai nubyrėjusios laukinės uogos ledo pirštuos
įšąla į palaimingą nei čia nei ten saldumą
kai sukasi galva kai lengva tavo mirčiai
parodyt saulės besileidžiančią karūną
kai tavo kūnas atsiplėšia nuo šakos ir nieko
daugiau jau nieko vien kritimas švelniai virsta
tavim kol kritime visi tave palieka
ir virpančios Jo fleitos iš visur tau pasigirs

***

Už tuos metus, kurie jau sudegė raudonais
Ir kvepiančiais laiku būtuoju pelargonijų žiedais,
Gebenių lapais, kraujo stingstančio spalvos,
Klevų lavinom, tekančiom stačiais Jiesios šlaitais,
Nebuvo nei vienų labiau mane sugėlusių,
Sunkiau mane užgriuvusių, lengviau pakėlusių.
Pabirusių, išnykusių, supuvusių...
Labiau mane nukirtusių, labiau mane užbūrusių,
Paniekinusių, pamylėjusių, pamiršusių...
Nebuvo nei labiau sutraiškiusių, nei apkabinusių,
Suvalgiusių, išspjovusių, atgal įsiurbusių.
Prie Dievo vedusių, prie staktos sumažėjusių,
Man protą atrakinusių ir gyvastį atėmusių,
Sušlavusių, užbėrusių, upe tolyn nuplukdžiusių...
Už tuos metus daugiau nebuvo metų,
Tiktai laikai dar keitė vienas kitą,
Tik skaičiavau kiek rudenų, kuris gilesnis,
Kol to, paties giliausio, kvepiantis žeme saulėlydis
Man uždegė didžiulį aukštą laužą,
Ir aš žinojau kas yra dangun ėmimas.

PARODOJE „BEGALYBĖS LINK" – dar nematyti Kazio Varnelio piešiniai ir eskizai

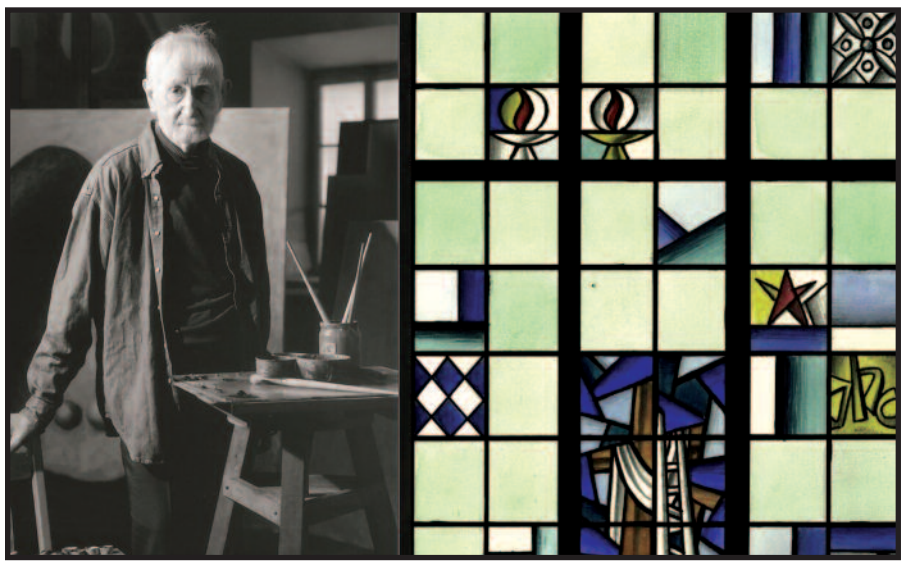

Kazys Varnelis ir jo darbai

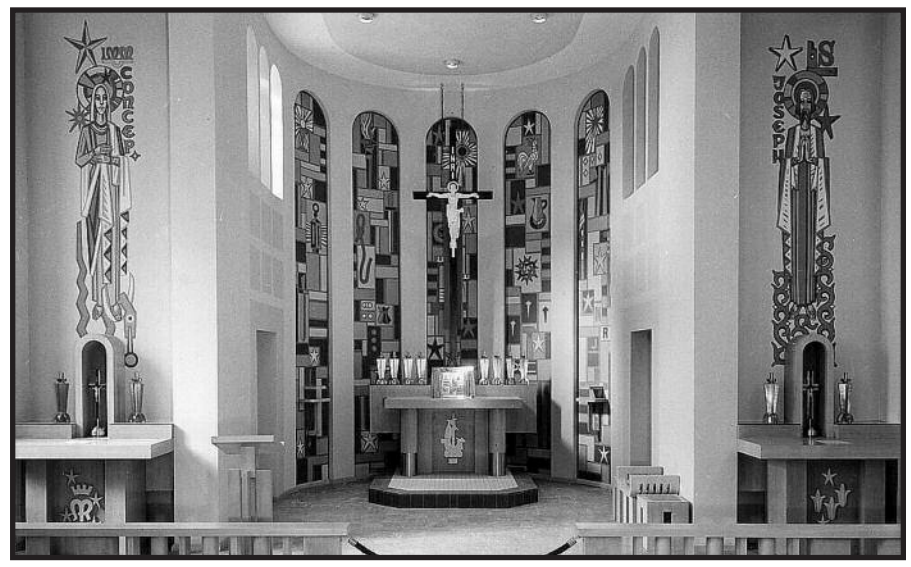

K. Varnelis. Nekaltojo Prasidėjimo seserų vienuolyno Putname (CT) koplyčia. 1952 m.

Algis Vaškevičius

Vasario 24-ąją, garsaus lietuvių dailininko Kazio Varnelio 104-ųjų metinių išvakarėse jo vardo namuose-muziejuje Vilniuje lankytojams parengta ir atidaryta išskirtinė paroda – pirmą kartą eksponuojami šio optinio meno kūrėjo piešiniai bei eskizai bažnyčių interjerams. Po jos atidarymo pirmąsias savaites šią parodą buvo galima apžiūrėti tik virtualiai, o jau nuo kovo vidurio ji pakvietė lankytojus į vidų.

Šios išskirtinės parodos atidarymas taip pat buvo surengtas virtualiai. Meno mylėtojus pasveikinusi Lietuvos nacionalinio muziejaus, kuriam priklauso K.Varnelio namai-muziejus direktorė Rūta Kačkutė džiaugėsi, kad atsirado proga pristatyti mažiau žinomus K. Varnelio darbus.

„Daugelis puikiai žino Kazį Varnelį kaip optinio meno meistrą, o šįkart yra galimybė susipažinti su jo bažnytiniu metu. Dailininkas beveik 20 metų Jungtinėse Amerikos Valstijose skyrė bažnyčių interjerams kurti ir praėjusio amžiaus penktame-septintame dešimtmečiuose išpuošė dešimtis lietuviškų bažnyčių. Nemažai tų projektų taip ir liko ant popieriaus, ir dabar galime tai pamatyti", – pasakojo R. Kačkutė.

Pasak K.Varnelio namų-muziejaus vedėjos Daivos Vaišnienės, tokios parodos idėja gimė dar praėjusiais metais, minint 10-ąsias kūrėjo mirties metines, bet dėl karantino nespėta jos pristatyti lankytojams, tad dabar pasirinktos jo gimtadienio išvakarės. „Lankytojai ant plonų popieriaus lapų gali išvysti sakraliojo meno ir modernizmo simbiozę. Kurti K. Varnelis pradėjo labai anksti, matydamas, kaip dirba jo tėvas dievdirbys, vėliau ta kūryba tęsėsi Prisikėlimo bažnyčioje Kaune, emigracijoje – Vokietijoje, JAV", – sakė ji.

Parodos kuratorė Aistė Bimbirytė-Mackevičienė sakė, kad nemažai metų K. Varnelis, kurdamas Prisikėlimo bažnyčios vitražus ir freskas daug bendravo ir susirašinėjo su kanauninku Feliksu Kapočium, ir tuose laiškuose galima rasti įdomių detalių apie kūrybinį procesą. F. Kapočius 1934–1940 metais vadovavo Prisikėlimo bažnyčios statybai. Studijuojant Kaune didelę įtaką K.Varneliui padarė dailininkas, vitražų meistras Stasys Ušinskas, su kuriuo jis kartu dirbo. Įgyvendinti savo darbų Kaune K.Varnelis nespėjo, nes prasidėjo Antrasis pasaulinis karas.

Naujosios parodos kuratorė pasakojo, kad iš Vokietijos atvykęs į JAV dailininkas labai greitai gavo darbą – jau po mėnesio jis nuvyko į italų studiją, parodė Prisikėlimo bažnyčios freskų ir eskizų nuotraukas ir iš karto gavo darbą, už kurį mokėta 1 doleris per valandą. Tai buvo geri pinigai ką tik atvykusiam žmogui, o kiti lietuviai fabrikuose tiek neuždirbdavo.

Parodos atidarymo metu kalbėjęs Vilniaus dailės akademijos vitražo dailininkas Žydrūnas Mirinavičius sakė, kad emigrantui dailininkui atvykus į Ameriką didelio pasirinkimo nebuvo – arba eik dirbti į fabriką, arba, jei nori išlaikyti savo sugebėjimus, dirbk užsakovui. Pagrindinis užsakovas tada buvo bažnyčia, nes emigrantų srautui į ją didėjant imtasi jiems sparčiai statyti maldos namus. Bažnytinio meno čia ėmėsi dailininkas Vytautas Kazimieras Jonynas, šioje srityje dirbo ir Adolfas Valeška, taip pat garsiausiu vitražų meistru laikomas Albinas Elskus, išpuošęs apie šimtą įvairių bažnyčių. Pastarąjį itin vertino ir pats K.Varnelis.

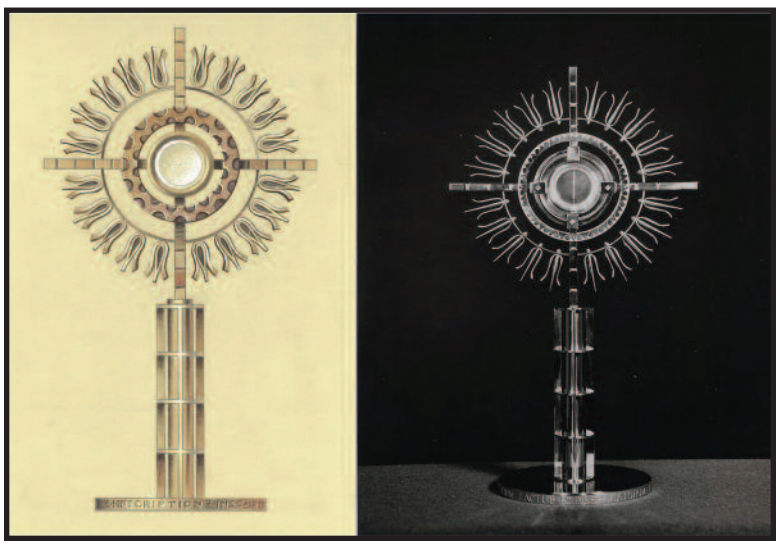

K. Varnelis. Nekaltojo Prasidėjimo seserų vienuolyno Putname koplyčios monstrancija ir jos projektas. Lietuvos nacionalinio muziejaus archyvo nuotr.

Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvendamas K. Varnelis kelis dešimtmečius praleido kurdamas bažnyčių interjerus, baldus, altorius, klausyklas ir liturginius reikmenis lietuvių išeivijos bažnyčioms. Naujojoje parodoje lankytojai gali pamatyti niekada anksčiau neeksponuotus XX amžiaus 5–7 dešimtmečiais sukurtus eskizus, kurie daugiausia atspindi dailininko Čikagoje įsteigtų Bažnytinio meno dirbtuvių laikotarpį.

Parodos kuratorė ir kiti kalbėjusieji pabrėžė, kad pats dailininkas šių savo kūrinių nelabai vertino ir jų nelaikė visaverte kūryba – K.Varnelis į tai žiūrėjo tik kaip į amatą, darbą, už kurį jam buvo mokami pinigai. Parodos kuratorė prisimena, kad kai jau veikė jo vardo muziejus Vilniuje, lankytojai dailininko klausdavo, ar galima pamatyti tuos darbus, nes šiaip apie savo kūrybą noriai jis pasakodavo, rodydavo, o šitas laikas būdavo aplenkiamas, teigiant, kad „čia dėl pinigų, išgyvenimui".

Parodoje yra eksponuojama ir daug įdomių fotografijų, kuriose užfiksuoti įgyvendinti K.Varnelio bažnytinio meno projektai. Čia lankytojai gali pamatyti ir nuotrauką bažnyčios, kur jis pats tuokėsi vos pabaigęs jos interjerą. Šios fotografijos įrodo, kad tie K. Varnelio darbai nebuvo daromi tik sau, jie buvo daromi konkrečiam užsakovui.

Pasak parodos kuratorės, eksponuojami nerodyti K. Varnelio eskizai ir piešiniai į Vilnių atkeliavo dar tada, kai pats dailininkas lankėsi Lietuvoje. „Tokių darbų yra keli šimtai. Tikslingai buvo atrinkta dalis jų. Tuos atrinktus darbus ir norime parodyti žiūrovams", – pasakojo A. Bimbirytė-Mackevičienė.

Šie darbai tik dabar atveriami plačiajai visuomenei, nes, pasak kuratorės, tokiam žingsniui reikėjo subręsti. „Reikėjo konceptualiai į tai pažvelgti, suprasti, ką mes norime parodyti. Viso to reikėjo tam, kad paroda neatrodytų kaip betvarkė, nes tų piešinių tikrai daug".

Parodą pristato jos kuratorė A. Bimbirytė-Mackevičienė

Dar viena priežastis, kodėl piešiniai nebuvo eksponuoti anksčiau – ir galimas paties K. Varnelio nenoras juos rodyti. „Tiesiog atėjo tam laikas ir parodos sumanytoja mūsų dailininkė Daliutė Ivanauskaitė iškėlė idėją, kad tuos piešinius reikia rodyti. O rodyti juos reikia tikslingai atrinktus. Taigi, pagaliau tai virto apčiuopiamu kūnu", – teigė ji.

Pristatant parodą kalbėta ir apie tai, jog istoriškai taip susiklostė, kad šiuo metu tie interjerai atrodo visiškai kitaip – jie yra praradę pirminį savo pavidalą dėl įvairių priežasčių. Prieš kelis dešimtmečius kurtas interjeras natūraliai nusidėvi, jį reikia rekonstruoti, perdažyti. Be to, keičiasi ir maldų namų savininkai, jais tampa jau nebe lietuviai, todėl ir jų poreikiai būna kiti.

Šiuos darbus K.Varnelis kūrė 1949–1963 metais ir vėliau prie jų niekada nesugrįžo. Jau 1967 m. kovo 3 d. atidarytoje 70-ojoje Čikagos ir apylinkių dailininkų parodoje Čikagos meno institute dailininkas pristatė savo darbą „Kompozicija X" ir nuo tada minime dailininką kaip optinio meno meistrą.

Pakliūti į šią parodą dailininkams nebūdavo pati lengviausia užduotis, kaip pats K. Varnelis yra sakęs: „į Čikagos meno instituto parodą, rengiamą kas dveji metai, su vienu darbu mėgina pakliūti apie du tūkstančiai vietinių dailininkų. Eksponuojamas kas dešimtas, o kartais šioje svarbiausioje Čikagos parodoje – tik 80–120 kūrinių. Premijas gauna du, trys".

Atminties šuliniai (5)

Audronė Girdzijauskaitė

Ištrauka iš knygos

Tęsinys. Pradžia vasario 20 d. laidoje

Dar įdomesnis susitikimas Maskvoje įvyko 1962 metais. Tuo metu sovietinės Rašytojų sąjungos sekretoriaus vietoje rezidavo Eduardas Mieželaitis, jau plačiai išgarsėjęs savo poema „Žmogus", už kurią iš sovietinės valdžios buvo gavęs Lenino premiją. Į Maskvą atvykęs Vytautas Žalakevi-čius pakvietė jį, rašytoją Juozą Požėrą ir mane į slaptą plačiosioms masėms nerodomų užsienio filmų peržiūrą, kokias rengdavo tikriausiai visos šalies Kino sąjungos. Taigi per du vakarus iš eilės pasižiūrėjome net keturis žymių režisierių filmus. Pirmąjį vakarą po peržiūros Žalakevičius pasiūlė mums visiems drauge nuvažiuoti į Vnukovo oro uostą, kur galėtume skaniai pavakarieniauti ir ramiai pasišnekėti iki vėlumos. Tokios „iškylos" anuomet buvo madingos – Vilniuje visi, kurie troško ramybės arba konspiracijos, taip pat važiuodavo į oro uostą ar į populiarų Naujosios Vilnios restoranėlį. Vakarienė Vnukove iš tikrųjų buvo puiki, bet įdomiausia buvo pokalbiai. Niekuomet nepamiršiu, kaip Mieželaitis pasakojo apie karo pradžią, apie seną sunkvežimį, kuriuo su grupe komjaunuolių (o jis jau iš seniau buvo komjaunuolis) ar rašytojų važiavo iš Lietuvos į Rusiją, ir apie tai, kaip drauge buvęs Vladas Mozūriūnas paprašė vairuotojo mašiną sustabdyti, o išlipęs verkdamas puolė bučiuoti Lietuvos žemę taip su ja atsisveikindamas. Prisimindamas tai, Mieželaitis irgi apsiverkė. Matydamas, kad ir aš jaudinuos jo klausydama, suspaudė mano riešą ir pridūrė, kad atsimena mane nuo karo metų, kai matė kartą su tėvais, kokių penkerių metų, Lietuvos atstovybėje. Įdomūs buvojo – Lietuviškosios divizijos karo korespondento – liudijimai. Kalbėta apie Rusiją ir rusus, Požėra pasakojo apie Sibirą – gamtą, žmones ir jų papročius. Čia jau ir aš turėjau ką pasakyti. Kalbantis laikas bėgo greitai, ir nė nepastebėjom, kaip pradėta nurinkinėti nuo stalų, o naktinė valytoja, dideliu skuduru apsivyniojusi šluotą, ėmė plauti restorano grindis. (Nebuvo dar jokių madingų valymo priemonių.) Bet mūsų, kalbančių jai nesuprantama kalba, nevarė, leido patiems susiprasti. Kai mane parvežė namo, mano bobutė šeimininkė jau garsiai knarkė. Pirštų galais perėjau jos kambarį ir laiminga išsitiesiau savo siauroje lovoje.

Kitą vakarą vėl susitikom peržiūroje. Mano atmintin itin įstrigo du paskutiniai filmai – Stanley'io Kramerio „Paskutinis krantas", sukrečiantis žmonijos katastrofos apokaliptiniais vaizdais, ir Luiso Bunuelio „Viridiana", apdovanotas „Auksine palmės šakele". Po peržiūros buvom tokie susijaudinę, kad kurį laiką visi tylėjom ir tik paskui pratrūkom dėkoti Žalai. O jis paslapčiom mus stebėjo ir atrodė laimingas, suteikęs mums tokį malonumą. Apie save nė nekalbu. Ypač sujaudintas, tiesiog sukrėstas buvo Mieželaitis, gal pirmą kartą tokion peržiūron patekęs. Savo ruožtu jis pakvietė mus visus į savo butą pratęsti malonumo – pabendrauti, pasišnekėti, atsipūsti. Ilgai ilgai laukę taksi skvere prie Jurijaus Dolgorukio paminklo, pagaliau jo sulaukėme ir nuvažiavome į rajoną prie Rygos geležinkelio stoties, į naujų namų kvartalą, prie kurio visai šalia buvo mano nepamirštamoji Trifonovka, bendrabutis. „Rygos" gastronome buvo pripirkta visko, kas geriausia, – visokios užkandos, vaisių, šampano ir armėniško konjako. Vyrai nešė pilnus maišus gėrybių.

Laikinas dviejų kambarių Mieželaičio butelis buvo kuklus ir švarus, bet nuobodžiai socdepiškai, valdiškai apstatytas. Buvau paprašyta padengti gan didelį svetainės stalą – paimti iš miegamojo spintos baltą staltiesę, iš virtuvės ir svetainės bufeto – indus, taures. Gale stalo atsisėdo šeimininkas, o aš – greta Požėros, gamtos ir socializmo dainiaus, priešais Žalakevičių, kad galėčiau matyti, kaip jis, pritvinkęs sumanymų, improvizuojantis paradoksalistas, kalba, kaip provokuoja, ironizuoja, karščiuojasi. Mieželaitis, tuo metu laikęsis „sausojo įstatymo", paprašė Žalos pradžiai atkimšti šampaną. Vytautas įgudusia ranka paėmė butelį ir gan lengvai jį atkimšo, o čia ir įvyko siaubingas dalykas: šampanas šovė aukštyn ir likimo valia būtent namų šeimininkas buvo apipiltas nuo galvos iki kojų! Tamsus kostiumas pasidengė sidabriniais burbuliukais. Visi puolėm jo šluostyti medžiaginėmis servetėlėmis, kurias buvau išdėliojusi ant staltiese užtiesto stalo (popierinių anuomet nebūdavo). Iš pradžių atrodė, kad Mieželaitis bus įsižeidęs, bet netrukus susiėmė ir pasakė: „Niekis. Eisiu persirengsiu." Mes, sumišę, aptvarkėm stalą, ir Žala išpilstė šampano likutį į tris taures. Grįžęs raštuotu lietuvišku megztiniu vilkintis Mieželaitis pakvietė mus išgerti už nuostabų susitikimą ir, aišku, už tas dvi dienas, patirtus įspūdžius.

Žala šiek tiek papasakojo apie matytų filmų režisierius, akcentuodamas jų laisvą požiūrį, savitumą – kokie jie skirtingi, nors kalba apie tą patį pasaulį, apie kraštutinį jų atvirumą, dalykus, kurie ir jam labiausiai rūpėjo; pasakė ir tai, kad Bunuelio jo tėvynainiai, ypač klerikalai, nemėgo, kad filmas ilgai buvo uždraustas rodyti... būtent už atvirumą kalbant apie piktžaizdes. Paskui kažkaip nutilo, susimąstė. Nedaugžodžiavo ir Požėra, elgėsi kaip stebėtojas, tik kartais pritariamai galvą linkteldamas. Aš dar nė neįtariau, bet jie visi tikrai žinojo, kad tokiuose pereinamuosiuose „valdiškuose namuose", kaip laikinas įžymaus lietuvio būstas Maskvoje, gali būti paslėpta klausanti ausis. Netgi – turi būti. Bet Žala staiga lyg pabudo ir pasisukęs į Mieželaitį prabilo: „Aš norėčiau Jūsų kai ko paklausti. Man tai rūpi ir nesupykit, supraskit mano atvirumą... Ar Jums neatrodo, kad jau gana to ŽMOGAUS? Ar ne laikas pradėti kalbėti tiesiog apie žmogų?" Anuomet toks pareiškimas vyresniam ir jau išgarsėjusiam poetui buvo šokiruojantis. Galbūt šiandien sunku tai įsivaizduoti, bet tada ir aš net susigūžiau nuo Žalos žodžių – iš netikėtumo! Stojo nejauki tyla. Bet Mieželaitis klausimą ir sykiu priekaištą priėmė stojiškai, ir juodu pradėjo diskutuoti. Buvau pernelyg susijaudinusi, kad įsidėmėčiau jų pokalbį. Žalakevičiui tada buvo apie trisdešimt, jis jau buvo išleidęs į pasaulį filmą „Adomas nori būti žmogumi", „Gyvuosius didvyrius", rašė savo keistus scenarijus, atrodo, jo galvoje jau kirbėjo „Vienos dienos kronikos" ar „Niekas nenorėjo mirti" sumanymai, kuriuose taip pat noras sakyti tiesą akivaizdžiai susipynęs su ideologinio pobūdžio reveransais. Netenka stebėtis tokiais kompromisais ir kitų menininkų kūryboje, kai net Juzeliūnas savo Trečiąją simfoniją „Žmogaus lyra" sukūrė Mieželaičio poemos tema...

Autorė studijų metais Gogolio bulvare Maskvoje

„Neringos" didžiojoje salėje 1959 m. rudenį

Atminty išliko ir dar vienas labai keistas epizodas. Nebepamenu kuriais metais tai nutiko, bet greičiausiai tai buvo septintojo dešimtmečio viduryje. Vytautas paskambino ir paprašė būtinai ateiti į Karininkų namus (dabartinė Prezidentūra) ir pasižiūrėti karininkams rodomą filmą, jis lauksiąs manęs prie durų ir įves. Tai buvo kažkokia sovietinė fantastinė dokumentika apie būsimą Trečiąjį pasaulinį karą, kurį pradėjo, aišku, ne Sovietų Sąjunga. Atvedė, pasodino kažkur tarp karininkijos, o pats dingo. Pasižiūrėjusi tą bauginantį, rėksmingą, šlykščiai tikrovišką filmą kariams mulkinti, supratau, kodėl Vytautas norėjo, kad jį pamatyčiau, greičiausiai galvojo, kad palyginsiu jį su anuomet Maskvoje matytu talentingai sukurtu Kramerio filmu „Paskutinis krantas".

Vėlesniais metais artimiau mums bendrauti nebeteko. Gyvenimas ir jį, ir mane įsuko į skirtingus sūkurius ir nebepaleido.

Praėjo metai. Skrisdama į Maskvą gintis diplomo lėktuve netikėtai sutikau Grigorijų Kanovičių, kurį per tėvus pažinojau nuo pat vaikystės, kai jo tėvelis mano Tėvui siuvo kostiumus, o aš dalyvaudavau matuojantis ir būdavau linksmų pokalbių liudininkė. Akies krašteliu keliskart mačiau per kambarį pereinant Grišą, niūroką vyresnį paauglį (kam gi patiks, kad svetimi žmonės lankosi jo namuose?). Vėlesniais metais matydavau jį visur: sutikdavau teatruose, Rašytojų ir Teatro sąjungose, ilsintis Šventojoje ar Palangoje, nes Mokslų akademijos vila, kurioje turėdavom kambarėlį, ir Rašytojų sąjungos vila Daukanto gatvėje buvo greta, per tvorą. Rašytojų viloje apsistodavo Juozas Baltušis su Monika Mironaite, su savo dukra Rita, mano klasioke, ir Dagne Jakševičiūte. Nueidavau jų aplankyti. Rašytojų vilos apačioje buvo biliardo stalas, prie kurio visi mėgo pasistumdyt; rašytojai, kaip paprasti mirtingieji, sėdėdavo kiemelyje ant ilgų suolų palei medinę namo sieną ir taikiai šnekučiuodavosi vakaro saulės apšviesti. Anais laikais, kai nebuvo kompiuterių ir išmaniųjų telefonų, žmonės lengviau bendravo, laikas bėgo lėčiau. Vėlesniais metais Griša yra man užrašęs ne vieną savo knygą. Antai pjesių diptike „Akvariumas" įrašė šitaip: „Nedaug teliko žmonių šioje žemėje, kurių draugystė sušildo pačiais baisiausiais laikais. Ačiū tau už tavo nuoširdžią ir reiklią draugystę."

Tęsinys kitame numeryje

Kino pavasaris 2021

Ieva Marija Mendeikaitė

Džiugu, kad šiais metais kino mylėtojai, nors ir virtualiai, tačiau vis tiek galės išvysti geriausius metų filmus, kuriuos pasiūlys kruopščiai sudaryta Kino pavasario programa.

Šiais metais kino pavasario maratoną pradės Mohammado Rasouloufo režisuotas filmas „Blogio nėra". Atidarymo filmas konstruoja istoriją apie pavyzdingą šeimos vyrą Hešmatą, kuris dėl nežinomų priežasčių kiekvieną dieną pradeda anksti keltis ir kažkur vis dingsta. Niekas nežino, kad vienam iš filmo herojų yra liepiama žudyti, kitam aiškinti savo dukterėčiai, kodėl pasirinko gyventi atsiskyrėliška gyvenimą, o trečiam – atskleisti didžiulę paslaptį savo būsimai sužadėtinei jos gimimo dienos proga.

Keturios filmo istorijos – tai variacijos esminėmis filmo moralinės stiprybės ir mirties bausmės temomis. Svarstoma, kiek erdvės palikta individo laisvei ir kiek jos yra likę despotiškame režime. Filmo režisierius laimėjo „Auksinį lokį" Berlyno kino festivalyje. Programos koordinatorė Aistė Račaitytė teigia, kad filmas „vos užčiuopiamais naratyviniais saitais susijusios istorijos Irano kino meistro Mohammado Rasoulofo filme yra negailestinga Irano politinio režimo kritika, taip pat tai plati žmogiškumo studija, kuri primena apie esminio egzistencinio klausimo, ką daryti – pasyviai, nuolankiai būti ar veikti, nepaisant prieštaringų aplinkybių – svarbą."

„Meistrų" kategorijoje šiais metais taip pat bus galima išvysti daugybę gerai žinomų ir galbūt dar negirdėtų, tačiau pasaulyje savo talentu jau įsitvirtinusių vardų. Vienas jų – Denis Côté filmas „Socialinė higiena". Filmo siužetas pasakoja apie hedonistą filosofą, vardu Antoninas, kuris yra tikras niekšelis. Jis visuomet randa tinkamą žodį, kad pasiektų ir bičiulių pagyras, ir priekaištus. Antoninas niekada nepraleidžia progos išnaudoti žmonos Eglantinos gerumo ir kantrybės. Jis – nuolatinis sesers Solveigos nusivylimo šaltinis. Visomis išgalėmis bando nusikratyti mokesčių inspektorės Rouz ir niekaip negali išmesti iš galvos aistros gražiajai Kasiopėjai.

Benjamino Ree „Tapytoja ir vagis"

Iškankintas Antoninas turi atrasti tinkamiausią taktiką, kad gautų Auroros atleidimą. Antoninas įstringa tarp penkių moterų. Programos sudarytoja Mantė Valiūnaitė šį filmą apibūdina kaip labai šmaikštų: „Turėdamas mažą biudžetą, Denisas Côté per karantiną sukurtą filmą vadina pirmąja savo komedija. Humoras kaip ir skonis – sąlyginis dalykas. Man 'Socialinė higiena' buvo didžiausia atgaiva vieną tamsų žiemos vakarą – labai juokiausi!"

Kito garsaus režisieriaus Bruce LaBruce darbas turėtų patikti tiems, kurie nebijo šiek tiek provokuojančių gyvenimo keliamų klausimų. Savo filme „Šventasis Narcizas" režisierius rodo savimylos Dominyko istoriją. Mirus močiutei, Dominykas imasi nuodugniai tirti savo praeitį. Paieškos atveda pas lesbietę motiną ir jos jauną partnerę, gyvenančias greta grėsmingo vienuolyno, kurį budriai saugo iškrypėlis kunigas. Čia jaunas vyras sutinka prarastą dvynį Danielių, kuris tiek Dominykui, tiek brolį įkalinusiam kunigui tampa fizinio ir dvasinio geismo objektu. Dvynių troškimas atrasti save išlaisvins juos iš konservatyvių visuomenės ir religijos gniaužtų.

Kanadietis provokatorius Bruce LaBruce, pasitelkdamas Giallo ir gotikos žanrus, jaučiasi kaip namie, pateikdamas smagų kičą ir šventvagišką ištvirkavimą, šokiruosiantį dorovės sergėtojus. Prieinamiausias režisieriaus filmas sugretina Narcizo mitą su homoerotiškais vaizdais. Sujungdamas pagonybės ir krikščionybės dogmas, kūrinys radikaliai ir padrąsinamai aukština meilę bei vienybę.

Tiems, kuriems tokių temų filmai atrodys pernelyg drąsūs, tikrai verta nuodugniau pasidairyti Kino pavasario programoje. Pavyzdžiui, garsaus režisieriaus Hong Sang-soo filmas „Moteris, kuri pabėgo" tikrai turėtų palikti įspūdį net ir užkietėjusiam kino kritikui. Filmo istorijos vingiai mus nukelia pas Gami. Gami niekada nesiskiria su vyru. Šiam išvykus darbo reikalais, ji susitinka tris moteris Seulo priemiestyje. Pirmiausia aplanko dvi drauges, o trečiąją netikėtai sutinka kino teatre. Gami pokalbiuose daug nutyli, jie vis viena po truputį kuria ryšį, tačiau vis daugiau klausimų kyla žiūrovui. Kas yra toji moteris, kuri pabėgo? Nuo ko ir kodėl ji bėga?

Filmas režisieriui Hong Sang-soo pelnė Berlyno kino festivalio „Sidabrinį lokį" už geriausią režisūrą. „Regis, nieko negali būti paprasčiau – mergina susitinka su keliais žmonėmis, kalbasi, vaikšto, eina į kiną, žiūri filmą. Gerai pažįstamais savo metodais – ilgais kadrais, dialogais ir priartinimais – Hong Sang-soo meistriškai ir lengvai išskleidžia ne ką kitą, o kasdienybę su visais kuriozais, nutylėjimais, nuomonių išsiskyrimu ir bandymu susikalbėti", – teigia Mantė Valiūnaitė.

„Metų atradimų" skiltyje šiais metais taip pat galima išvysti nemažai labai įdomių ir įvairiapusiškų filmų pasiūlymų. Vienas jų – Anja Dornieden, Juan David González Monroy režisuotas filmas „Jos vardas buvo Europa". Ši išskirtinė istorija pakvies jus į pasivaikščiojimą primenantį tyrimą. Stumbrais vadinti laukiniai dabartinių galvijų protėviai išnyko XVII amžiuje. Šios didingos raguotos būtybės ilgai turėjo mitologinį statusą, buvo tikima jų antgamtinėmis jėgomis. XX amžiaus pradžioje vokiečių mokslininkai, globojami nacių režimo, pradėjo daugybę bandymų, kad prikeltų šią rūšį. Šiandien šie eksperimentai vis dar tęsiasi, tik įgavo skirtingas formas. Preciziškais judesiais ekrane atsiranda nuotraukos, jas keičia užrašai ir trumpi istoriniai faktai, o pastaruosius – šiandienės menininkų pastangos atkurti tai, kas seniai jau dingę. Lakoniška kalba ir stiliumi bei tikslia struktūra filmas panardins į keistą tikrovę, kurioje kartu su kūrėjais bandysite atrakinti Europos idėją.

Jeigu vis dar kyla abejonių, kokį filmą vertėtų rinktis, tikriausiai niekada neįmanoma suklysti, pažvelgus į „Kritikų pasirinkimą". Šiais metais gerai kritikų įvertintų darbų kaip niekad daug. Vienas jų – Benjamino Ree dokumentinis filmas „Tapytoja ir vagis". Filmo metu žiūrovo klausiama ir kartu bandoma išsiaiškinti, kodėl vagiami meno kūriniai. Dėl pinigų ar iš nuoširdžios meilės menui?

Fradique „Oro kondicionieriai"

Trokšdama gauti atsakymą, kodėl buvo pavogti du jos paveikslai, čekų dailininkė susidraugauja su jų vagimi. Pakvietus jį pozuoti portretui, tarp judviejų užsimezga neįtikėtina draugystė ir nepertraukiamas ryšys, šias dvi vienišas sielas sujungsiantis amžiams. Prieš pradėdamas ilgiau nei trejus metus trukusį filmavimą, režisierius negalėjo įsivaizduoti, kad istorija pasisuks taip, kaip matome ekrane. Žiūrint filmą sunku patikėti, kad tai dokumentika. „Filmas, kuriame susiduria elitinio meno pasaulio ir visuomenės marginalų problemos, konstruojamas kaip įtempto siužeto skandinaviškas detektyvas. Jį žiūrėti nepaprastai įdomu dar ir todėl, kad labai atviri pagrindiniai veikėjai yra daugiasluoksniai, kupini aistros gyvenimui", – teigė Aistė Račaitytė.

Linksmesnis kritikų įvertintas filmas šių metų programoje neabejotinai yra Quentino Dupieux filmas „Toro". Filmo istorija mums rodo pajūrio šlaistūną Maniu, kuris netikėtai sulaukia viliojančio pasiūlymo – už 500 eurų nuvežti lagaminą iš taško A į tašką B. Kartu jis pasikviečia vėjavaikį Žaną Gabą. Tačiau draugų planai apvirsta aukštyn kojomis vogtos mašinos bagažinėje radus milžinišką musę. Porelė kaipmat nusprendžia musę prisijaukinti ir išnaudoti banko apiplėšimui. Misijai koją pakiša menkas protelis, supainiotos tapatybės, padegtas karavanas ir viešnagė prie baseino. Komedijoje „Toro" Quentinas Dupieux pasiekia naujas žanro aukštumas, derindamas nepakartojamą lakonišką absurdą su filmų „Bukas ir bukesnis" bei „Didysis Lebovskis" stiliumi. Saulės įkaitinta komedija suglumins ir pralinksmins, kiekvienoje scenoje griaudama išankstinius lūkesčius.

Na, o paskutinis, savo įvertinimo tikrai vertas filmas – tai Fradique režisuotas kūrinys „Oro kondicionieriai". Tai makabriška istorija apie tai, kaip vieną dieną Angolos sostinėje Luandoje nuo pastatų paslaptingai ima kristi oro kondicionieriai. Nors gresia pavojus, Matasedas pasileidžia į kelionę ieškoti veikiančio kondicionieriaus perkaitusiam viršininkui, o paieškos jį nuveda į mažą elektronikos parduotuvėlę, kurioje užsibarikadavęs jo laukia ekscentriškas parduotuvėlės savininkas. Šis nuotykis – tai atspirties taškas istorijoje apie Luandos sielą, jos istoriją ir gyvenimą esamuoju laiku, išgyvenus civilinį karą.

Žavus savo laisve ir spalva, filmas stebina spontaniška būtimi, kuri netikėtai, bet tarytum be jokių pastangų įtraukia žiūrovą į fantazijos pasaulį. Ši autentiška ir, be abejo, išskirtinė kelionė mums primins, kodėl verta mylėti kiną.

Denis Cote „Socialinė higiena"

Krėsle su detektyvu

Apie mistikos spąstus

Renata Šerelytė

Šiuolaikinius detektyvus galima skirstyti ne tik pagal arealą (britiškuosius, amerikietiškuosius, rusų, prancūzų, skandinaviškuosius, egzotiškuosius), bet ir pagal tam tikrą stilistikos raišką ir temų pobūdį. Praėjusioje rubrikoje šnekėjome apie istorinius detektyvus (be Philip Kerr „Bedvasio", minėtinas įspūdingas Robert Harris „Faterlandas"), savitą nišą užima vadinamieji medicininiai trileriai (Tess Gerritsen knygos, kurias mėgstu dėl išsamių autorės medicininių žinių ir itin tikslaus patologo darbo atvaizdavimo), na, ir mistiniai detektyvai, su kuriais, tiesą pasakius, dar nebuvau susidūrusi.

Užtat labai smalsaudama paėmiau į rankas naujutėlį Stuarto Turtono romaną **„Evelina Hardkesl šiąnakt mirs dar kartą"** (*The Seven Deaths of Evelyn Hardcastle*). Jis apibūdinamas kaip unikalus mistinis detektyvas, sulaukęs vertimų į daugelį kalbų, garbingų apdovanojimų, pagyros žodžių. Savo stilistiniu pobūdžiu jis tarsi sietųsi su detektyvinio žanro pradžia, Edgar Allan Poe apsakymais „Žmogžudystė Morgo gatvėje" ir „Mari Rožė paslaptis", pagrindusiais tolesnius detektyvinės literatūros principus.

Ne veltui užsiminiau apie Poe – niūriame apšiurusiame Blekhito dvare vykstanti puota iš tiesų kiek primena poetišką, beprotybe persmelktą Poe kūrinių atmosferą. Ir ne tik atmosferą. Poe savo apsakymuose ne sykį vaizdavo įvairių pseudomokslų (tarkim, mesmerizmo) įtaką žmogaus psichikai ir jo organizmui; „Evelinoje" pateikiama savotiška reinkarnacijos idėja, kai bevardžiam jaunam vyrui tenka įsikūnyti į bene septynis skirtingus kūnus, kad galėtų išsiaiškinti šeimininkų dukters mirties mįslę. Idėja puiki, suteikianti detektyvui neprilygstamą žavesį, bet...

Bet tai kartais pernelyg primena kompiuterinio žaidimo, kai žaidžiama iš kelių ar keliolikos gyvybių, schemą ir logiką. Bevardis personažas – lyg ir seklys, lyg ir įtariamasis, lyg ir auka. O šiaip – vienas iš žaidėjų, kuriam pasitraukus, žaidimas nenutrūksta, tęsiasi toliau, ir regis, kad nuo personažo valios niekas nepriklauso. Jis nėra toks seklys, kurį būtų galima įvardyti kaip visuomeninio teisingumo atstovą (kaip, tarkim, Erkiulis Puaro ar komisaras Megrė). Svarbiausias jo uždavinys – ne tik išsiaiškinti žmogžudystės priežastis ir atskleisti žudiką, bet ir pačiam išlikti, nes jį persekioja paslaptingas Vežikas.

Šioji septynių dienų odisėja svetimuose kūnuose užtrunka. Juolab įsikūnyti vyrui tenka į labai skirtingus asmenis – į bailį, pasileidėlį gašlūną,

Stuart Turton. *Evelina Hardkesl šiąnakt mirs dar kartą.* – Vilnius, Baltos lankos, 2020

šaltą sausuolį, aristokratą, liokajų, menininką, nuo antsvorio dūstantį bankininką... Tačiau tuos kūnus vyras keičia lyg pirštines – čia jis toks, čia kitoks, ir tai truputį blaško. Blaškymasis baigiasi, kai Vežikas pamažėle išžudo svečius, ir vyrui reikia desperatiškai skubėti, kad spėtų išaiškinti Evelinos mirties paslaptį.

O paslaptis, beje, tikrai intriguojanti ir visai ne tokia, kokios skaitytojas tikisi – paslaptinga, nepaaiškinama, mistiška. Ne, žmogžudystė, sakyčiau, pakankamai pragmatiška ir racionali, ir šitai įtikina. Toks yra visų gerų klasikinių detektyvų pagrindas – žudoma dėl pinigų arba kitokios naudos. O kad mistika kartais tėra skraistė, skirta tam pridengti, sumėtyti pėdas ir nukreipti dėmesį kita linkme, liudija, tarkim, puikus Agathos Christie apsakymas „Mėlynosios vazos paslaptis" ar romanas „Palšas žirgas".

Taigi ir Evelinos Hardkesl mistiškoji, teatrališkoji mirtis yra ne kitokia. Tokia racionali išvada lyg ir turėtų paguosti, nes mistika, šiaip ar taip, baugus dalykas, susijęs su įkvėpta beprotybe arba apskritai tokiais nežmogiškais – nežemiškais dalykais, kuriuos mums sunku net įsivaizduoti.

Tačiau ar kas galėtų kategoriškai patvirtinti, kad žmogiškas racionalumas kartais nekelia baimės? Ir kad jį kartais sunkiau suprasti, nei įvairius mistikos reiškinius?..

Apie autorių: Stuart Turton – rašytojas, laisvai samdomas žurnalistas, gyvena Didžiojoje Britanijoje, Liverpulio universitete baigė anglų kalbos ir filosofijos studijas. Debiutinis autoriaus romanas „Evelina Hardkesl šiąnakt mirs dar kartą" išverstas į daugiau nei 28 pasaulio kalbas, 2018 m. įtrauktas į daugybę rekomenduojamų knygų sąrašų ir apdovanotas COSTA pirmojo romano premija. Viena geriausių Guardian knygų 2018. Harper's Bazaar 2018 rekomenduojamų knygų dešimtukas. Žurnalo *Stylist* 2018-aisiais rekomenduojamų knygų dvidešimtukas.

Apie siužetą: Blekhito dvare šiąnakt vyks puota, iškelta panelės Evelinos Hardkesl garbei. Tik, deja, svaigaus maskarado įkarštyje šventės kaltininkei lemta mirti. Ir taip – kiekvieną vakarą, kol netikėtai į makabrišką mirties ir gyvybės žaidimą įkliuvęs bevardis jaunas vyras išsiaiškins, kas siekia atsikratyti šeimininkų dukters. Kad rastų žudiką, jis teturi septynias dienas, o žaidimo taisyklės kasdien mainosi: netikėtumas lydi netikėtumą, nė vienas nėra tas, kuo dedasi. Ir jei iki paskutinio vakaro kulminacijos kaltasis nepaaiškės, puotos dalyviams Blekhite teks likti amžinai.

Vaižganto šeimos reikalai

Atkelta iš 2 psl.

Ir gamtos pokštai, Kauną ištinkantys, Nemunui patvinus, paliudijami, štai 1924-ųjų kovui baigiantis: „Vanduo pakilo, užliejo Vytauto bažnyčią" (p. 56–57).

Nepriklausomai Lietuvai 10-metį atšventus apie jos Laikinąją sostinę jau galima pasakyti daug gražių žodžių; Tumas savo „paryžiečiams" taip Kauną pristato: „Daug kas ima jį girti: gražus miestas, malonus miestas. Nori, gali jis atstoti Paryžių (lūpas pasitepant), nenori Paryžiaus, gali vaizduotis kaime besąs: čia tau panamėj lakštingalos gieda, čia iš cembrovkos Aleksoto kalnai „alpėmis" virsta" (p. 200).

Ir užsieniuose tarsi prašmatniai gyvenančių dukterėčių (tiesa, minimas striukas ambasadų biudžetas) laiškuose vis pasigirsta nostalgiškos gaidelės, liaupsės, tarkim, Palangai, kuriai neprilygstą prašmatnieji kurortai.

Gal Vaižganto emocionalumas lemia vis pasigirstančius kritinius situacijos Lietuvoje, ypač Kaune vertinimus (nors šiaip jo gyvenimo nuostatos, regis, gana pozityvios). Pavyzdžiui: „Patriotizmo pas mus nebėr. <…> Šiaip jau nebėra nė vieno lietuvio ne vagies ir ne niekšo in summon gradu [aukščiausio lygio]. Trošku" (p. 99). Klimui tenka „Dėdę" mokyti „filosofinio žvilgsnio" (Tumas atsiliepia dėkingu žodžiu, pripažindamas jo tiesą

Nors ir pabambėdamas, kad „trošku" Lietuvoje, Tumas randa gražiausių žodžių daugeliui kūrėjų, visuomenės veikėjų. Pavyzdžiui, 1926 rugpjūtį pasako „balsingą pamokslą katedroje" [regis, Kauno arkikatedroje bazilikoje] atsisveikinant su Petru Vileišiu. „Nu, ir buvo laidotuvės – karaliaus taip nelaidoja… Lyg palydėdami paskutinį idealistą" (p. 457).

Na, bent jau proginės kunigo šventės neliudija Lietuvoje vargstamo vargo. Štai 1924-ų kovą Tumo vardinės: „Stalą turėjau kaip per Velykas: kalakutą, paršą, veršio kepsnį su faršu, beumkuchen, begales tortų" (p. 54); žinoma, negalime tikėtis, kad eilinių

Petras Klimas jaunesnysis, Eglė Klimaitė, 1932–1933, KTUB

kauniečių ar kaimiečių stalai taip lūždavo.

Tumo pomėgį šmaikštauti, „pavaidinti" liudija, pavyzdžiui, nuotraukose užfiksuotos „inscenizuotos scenos", tinkamai ir įvardijamos, tarkim, kunigas Palangoje ant suolelio tarp dviejų damų (viena jų priklauspusi ant žemės): „Čia aš skelbiu dangaus migdolus didžioms nusidėjėlėms pp. Jonuškaitei ir Kubertavičienei./ 1924.IX.8" (p. 67). Be viso kito, vaizdelis mums paliudija, kad Meno damos mielai palaikė kompaniją Vaižgantui.

Iš laiškų patiriame ir kai kurias kultūrinio gyvenimo pirmienas. Tumas 1924 m. rugpjūtį rašo apie „Dainos dieną", ir liekam dėkingi rengėjoms už patikslinamą: „Pirmoji Lietuvos dainų šventė, vykusi rugpjūčio 23–24 d. Kaune" (p. 64).

Baigiantis 1930-iesiems Vaižgantas praneša kultūrę – regis, ir krikščionišką – iniciatyvą: „Šiomis dienomis išleisime naują apolitinį laikraštį 'Naujoji Romuva', susispietėm visi neitralieji kunigai ir šiaip jau katalikai" (p. 322).

Kun. Tumui iš savo luomo tekdavo išklausyti priekaištų dėl pomėgio teatrui ir bendravimo su teatralais (teatralėmis), dalyvavimo kultūros renginiuose, organizacijose. Vaižganto atsiliepimai apie operos spektaklius ar koncertus liudija jį jautriai atsišaukiant į „elitinę" kultūrą. Štai 1927 m. lapkritį: „Turime jau ir 'Aidą' taip gražų pastatymą, kad pats Paryžius gali pavydėti. Tiesiog sensacija" (p. 178). 1928-ųjų gruodžio vakarą praleidęs Kauno filharmonijoje, jis kone ekstazėje: „Dievuli brangus! Aš tokių valandų nesu per visą savo amželį pergyvenęs! Pirmą kartą išgirdau Čaikovskio 'Audrą', simfoninę poėmą, Mahlerio V simfoniją, Wagnerio Rienzi ir Brahmsą. Paryžius būtų pavydėjęs mūsų operos orkestro ir šio dirigento [Cooperio]" (p. 216).

Visuomeninį-kultūrinį Vaižganto aktyvumą laiškai taip pat paliudija.

1926 rugsėjį rašytojams nutarus atsiskirti nuo Lietuvių žurnalistų ir rašytojų sąjungos, sudaryti savo grupę prie Lietuvos meno kūrėjų draugijos, Vaižgantas, kuriam pavesta iš Sąjungos išskirti „Rašytojus", išvardija: „Krėvė-Mickevičius, Maironis-Mačiulis, Petras Vaičiūnas, Faustas Kirša, Balys Sruoga, Tumas-Vaižgantas, Kymantaitė-Čiurlionienė, Pleirytė-Puidienė, Juozas Tysliava ir kiti naujaautoriai" (p. 123). Iš savosios kūrybos Vaižgantas dažniausiai mini Klimui rūpinčius „Pragiedrulius".

Tęsinys kitame numeryje